

MI A BAJOM A SAJTÓVAL?

Régi meggyőződésesem, hogy ha egy szöveget akár egyetlen ember is félreérthet, akkor az félreérthető. Ha tehát Kiss János nem éppen azt olvasta ki írásomból, amire én gondoltam, akkor vállalom, hogy nem volt egyértelmű, és hálás vagyok az észrevételekért, mert ezek mutatják meg, hol kell pontosítanom, még jobban megvilágítanom a magam véleményét. Amit tehát most fogok mondani, azt nem vitának szánom, ezért nem is annyira szorítóban érzem magam, ahol nekem ellenfelekkel kellene megküzdenem, hanem inkább amolyan agórán, ahol az a feladatom, hogy adjam elő pontosabban, mire is gondoltam.

Jól mondja Kiss János, hogy a mai sajtó negatív beállítottsága valószínűleg annak is tulajdonítható, hogy korábban kötelező volt a „valóság” optimista, nem is rózsaszínben, hanem egyenesen pártvörösben való „ábrázolása”, s most, bizonyítván, hogy mi már másképp gondolkodunk, elsősorban a rossz dolgokra koncentrálunk. Hogy mennyire igaza van, azt az is mutatja, hogy nemcsak a hazai magyar, hanem a román sajtóra is – főként az ellenzékire – ugyanaz a negativizmus jellemző. Sőt továbbmegyek: február elején részt vettem Berlinben az erőszakmentesség európai konferenciáján, ott kérdezte meg tőlem egy derék moszkvai fiatalember, hogy Romániában is csupa rosszat írnak-e az újságok, mint náluk. Úgy látszik, ez általános kelet-európai jelenség. De az sem véletlen, hogy ez a kérdés éppen ott hangzott el, és éppen ez az ember tette fel. Ott ugyanis pontosan az foglalkoztatott bennünket a leginkább, hogy mit lehetne tenni a mi helyzetünkben, mivel lehetne az embereket cselekvésre bírni, hogyan tudhatnánk őket kimozdítani a passzivitásból, hogy az igazságtalanságok ellen tegyenek is valamit, ne tűrjék el szó nélkül, beletörődve, hogy ez a helyzet. Az erőszakmentességnek ugyanis nincs nagyobb ellensége, mint a passzivitás, a belenyugvás, mert alaptétele, hogy minden igazságtalanság csak azért tud fennmaradni, mert azt az emberek eltűrik, sőt többé-kevésbé együttműködnek vele, ahelyett hogy tennének ellene valamit. Ilyen összefüggésben moszkvai barátunknak is az okozott gondot, hogy a negativista, siránkozó, folyton csak panaszkodó sajtó nagyon ártalmassá tud válni olyan helyzetben, ahol cselekvésre volna szükség, mert demoralizáló hatása van, azt sugallja, hogy itt már semmit sem lehet tenni, hiábavaló minden kezdeményezés, mert előre lehet tudni, hogy úgysem érhetünk el semmit. Márpedig aki így áll hozzá a dolgokhoz, annak biztosan nem is fog sikerülni semmi.

Ezt csak azért mondtam el, hogy sejtsem valahogyan, milyen gondolatmenetbe illeszkedik az én zsörtölődésem a sajtó ellen, mert különben – Kiss János írása tanúsítja – könnyen az a vélemény alakulhat ki, hogy nekem a bírálat nem tetszik, mégpedig ugyanazért, amiért annak idején az elvtársaknak. Pedig nekem nem a bírálat nem tetszik. (Ha így lenne, akkor elég nagy paradoxon volna, hogy eddig közölt cikkeim nagy része bíráló jellegű.) Nekem a negativizmus nem tetszik, nemcsak mert sokszor alaptalannak látom, hanem azért is, mert önmagunkat kisebbitjük meg vele: ahelyett hogy tudatosítanánk az embereket,

hogy mekkora erő van bennünk, mi mindent el tudhatunk érni, ha hittel, egyakarattal és hozzáértéssel komolyan munkálkodunk rajta. A sajtóbeli sirámokkal csak fokozzuk a csüggedést, a lemondást, az erőtlenséget, ami csak arra viheti az embereket, hogy mindenbe beletörődve együttműködjenek az igazságtalansággal, s így ez folyton csak erősödjük a mi rovásunkra.

A kisebbségekkel kapcsolatos kormánynyilatkozatot kommentáló sajtócikkekre is azért tértem ki, mert ezek tünetszerűen jelzik, hogyan működik ez a mechanizmus. Nem azt kifogásoltam, hogy miért nem kezdtünk mindjárt örömmel ülni a szöveg olvastán, hiszen igaza van abban Kiss Jánosnak, hogy „felhőtlenül előrobbanó eufóriánkra jó néhányszor ráfizettünk”. Nem is lehetett másként. Eufóriával nem lehet elérni semmit. Mindent csak cselekvéssel lehet elérni. Az eufória csak abban a ritka esetben jó dolog, ha az embereket okos cselekvésre buzdítja, gyakoribb tulajdonsága azonban, hogy inkább a passzivitás felé „húz”, mert azt az érzést alakítja ki, hogy nem is kell immár tennünk semmit, hiszen minden rendben van, vagy napokon belül rendben lesz magától. Nem eufóriára van nekünk szükségünk, hanem hitre. Az eufóriából születő cselekvés általában szalmaláng, a hitre épülő viszont kitartó, következetes munka. De ez fordítva is igaz: ilyen cselekvésre csak az képes, aki erősen hisz abban, hogy a helyzetet meg lehet változtatni, és mi meg is tudjuk változtatni. Ha azonban a sajtó naponta csak rombolja ezt a hitet, akkor hogyan is remélhetnénk, hogy valaki is cselekedni fog, és jól fog cselekedni, józanul, céltudatosan, pontosan a helyzethez illő eszközökkel?

A kormánynyilatkozattal kapcsolatos cikkek miatt pedig éppen azért kezdtem berzenkedni, mert tökéletesen illeszkedtek abba a stratégiába, amellyel általában le szoktuk magunkat beszélni a cselekvésről. Nemcsak a sajtóban, hanem mindenféle tanácskozásainkon is. Figyeljük csak meg, mi is szokott történni – szinte törvényszerűen –, amikor összeülünk, hogy egy problémára megoldást találjunk. A probléma azonosítása után elhangzik egy javaslat, amely nagy valószínűséggel jó lehet, mert utána ilyen vélemények születnek: „Ez nagyon jó lenne ...”, „Ez csakugyan megoldaná a kérdést ...” – és hasonlók. A folytatás azonban nem az, aminek rendes körülmények között lennie kellene. Rendesen ilyenkor az emberek azt mondják: ha a javaslatot mindnyájan jónak tartjuk, akkor nézzük meg, hogyan lehet ezt megvalósítani. Mi kell ahhoz, hogy megvalósuljon, mit kell ahhoz tennünk, mi akadályoz bennünket, az akadályokat hogyan tudjuk elhárítani, mi hiányzik hozzá, s azt hogyan lehet pótolni? Mondom, rendesen ez így megy. Nem úgy nálunk. Mi a javaslat értékelését szinte mindig azzal folytatjuk, hogy: „... de”. Vagyis: „Ez jó lenne, de ...” – és következik a sok ellenvetés: mi azt úgysem tudjuk megcsinálni, nekünk ahhoz nincsenek embereink, nincs hozzá pénzünk, nincs rá időnk (egyébre bezzeg van bőven), nekünk nincs ez sem és az sem, a kormány ezt úgysem gondolta komolyan, ebből úgysem lesz semmi – és így hal meg minden még javaslat korában. Aki odafigyel, láthatja, hogy a megoldás megvalósításáról már a javaslat elhangzása pillanatában lemondunk, az egybegyűltek

minden további erőfeszítése arra irányul, hogy ezt a lemondást utólag érvekkel támassza alá. Aki egy ilyen tanácskozáson nem restelli megszámolni, hányszor hangzanak el az ilyen szavak, mint: „nem”, „ne”, „úgysem”, és hányszor a „miért?” kérdés, az most érti, mire gondolok. Tudniillik rendesen az úgy kellene hogy történjék, hogy mikor valaki azt mondja: „Mi ezt úgysem tudjuk megcsinálni ...”, akkor másvalaki rögtön kérdezze meg: „Miért nem?” S a válaszra megint kérdezzen rá, ugyancsak „miért”-tel. Így lehet eljutni az akadály azonosításáig – vagy annak kiderítéséig, hogy amit akadálnak hittünk, az valójában nem is az, illetve egyszerűen elhárítható. De ezen az úton csak azok indulnak el, akik valóban csinálni is akarnak valamit, nemcsak beszélni, pontosabban siránkozni. Ezért ezek a kérdések a mi tanácskozásainkon el sem hangzanak.

Ami pedig a kormánynyilatkozatot illeti: persze hogy tudom – meg is írtam egyébként –, hogy van okunk a gyanakvásra. De nem a tétlenségre is, és ez nagy különbség! A sajtócikkek azonban abba a gondolatmenetbe illeszkedtek, amellyel a tétlenséget lehet megideologizálni, ettől lettem én ideges. Vagy talán senki sem tartja különösnek, hogy november óta máig összesen egyetlen ember akadt, aki a kormány nyilatkozatára mint figyelembe vehető szövegre hivatkozott a kisebbségi kérdés kapcsán, s az az ember éppen Theodor Stolojan volt, a miniszterelnök? (Május 4-én hallhattuk, a tévé magyar nyelvű adásában.) Hát nem az lett volna természetes, hogy mi hivatkozzunk rá, hogy tőlünk jöjjön a kezdeményezés a kormány felé, hogy ha már kiadta azt a nyilatkozatot, akkor vigyük át a gyakorlatba is? Erre azt lehet mondani: nem nyilatkozatokat várunk a kormánytól, hanem azt, hogy tegyen is már valamit. Ehhez azonban az kell, hogy abban a konkrét helyzetben mi tegyük meg a javaslatokat, hiszen mi ismerjük a magunk problémáit. Nem biztos, hogy amit a kormány a maga belátása szerint tenne, az nekünk is jó lenne. Hogy jó legyen, ahhoz nekünk is ott kell lennünk a döntésnél. De ha mi eleve úgy állunk hozzá, hogy ezt úgysem kell komolyan venni ...

Kiss János azt is nehezményezi, hogy azt írtam: a mi sajtónk „legfőbb foglalatossága nem az, hogy segítsen jó megoldásokat találni a problémákra”. Ezt azért kifogásolja, mert ez úgymond „a szocialista sajtónak volt [...] a fő feladata”, amiből arra is következtet, hogy az én gondolkodásmódomat ma is az a régi szemlélet határozza meg. Véleménye szerint ugyanis a sajtónak „mindössze” tájékoztatnia kell a közvéleményt. „Lehetőleg objektíven, hitelesen, megbízhatóan, gyorsan stb.” Ezzel tökéletesen egyetértek, siránkozó sajtónkkal szemben az egyik nagy kifogásom éppen az – gondolom, ez írásomból is kiderült –, hogy még ennek sem tesz eleget: nem tárgyilagos, hanem mindent eltol negatív irányba. De hogy a sajtó feladata csupán a tájékoztatás volna, azt nehezen hiszem. A sajtó mindenütt a befolyásolás eszköze is, és pedig elég hatékony eszköze. Feladata, nem feladata – ez van. Amit pedig én várnék a sajtótól, az egészen más, mint ami a szocialista sajtó „fő feladata” volt. A szocialista sajtó – ahogy Kiss János nevezi – azzal foglalkozott, hogy igyekezett elhitetni az emberekkel, hogy csakis az a jó megoldás, amit ők – mármint az elvtársak – ajánlanak. Vagyis ők jöttek a

megoldással, az egyetlen elfogadhatóval. Én azonban nem erre gondoltam. Hanem arra, hogy a sajtó igenis segíthet abban, hogy ki-ki a maga problémájára megtalálhassa azt a megoldást, amely neki az adott helyzetben a legjobban megfelel. Senki sem fogja helyettünk a problémákat megoldani, a sajtó sem, de a szakemberek sem. Ha a problémamegoldás kérdését kizárólag a szakemberekre hagyjuk – akár vannak, akár nincsenek –, akkor ez azt jelenti, hogy továbbra is arra rendezkedünk be, hogy majd valaki „fentről” megmondja nekünk, mit kell tennünk (az elvtársak helyét most a szakemberek veszik át). Ebből pedig nehezen lesz civil társadalom. Rengeteg olyan problémánk van, amely egy-egy helyi közösséget nyomaszt, az emberek nem tudják, mit kezdjenek ezekkel, egyetlen ötletük, hogy betelefonálnak a megyei RMDSZ-hez, ahonnan viszont bölcsen visszatelefonálják nekik, hogy ne várják folyton a felsőbb utasításokat, hanem oldják meg maguk a problémákat. Ettől persze egy csöppet sem lesznek okosabbak, hiszen ha tudták volna, hogyan kell azokat megoldani, biztosan nem telefonáltak volna „a megyéhez”. A sajtó nemcsak elméleti és módszertani ismeretek nyújtásával segíthetne ebben a nyomorúságban, hanem például azzal is, hogy megírná, hogyan oldottak meg sikeresen egy bizonyos feladatot egy faluban vagy egy közösségben, onnan ötleteket kaphatnának mások is. De már az is nagy segítség volna, ha legalább olyan hangulatot tudna a sajtó teremteni, amelyben egyáltalán lehet értelmesen gondolkodni a problémákon, nem pedig lebeszélne az embereket a cselekvésről.

Kiss János arra is figyelmeztet, hogy az újságíró és az olvasó között nagy egyetértés van, hiszen az újságíró „többször azt mondja ki »hangosan«, amire az olvasó is gondolt”. Hát éppen ez a baj. Ezért nem tudunk egy lépéssel sem előbbre jutni, ezért topogunk helyben. Ha az újságíró is csak azt tudja mondani, amire az olvasó is gondolt – százszor, ezerszer immár –, akkor minek ehhez még újságot is írni? Én azt szeretném, ha az újságíró olyasmit mondana ki, amire az olvasó még sohasem gondolt, de miután elolvasta, neki is új ötletei támadnának, megjönne a kedve a kezdeményezéshez és a cselekvéshez. Tudom persze, hogy az ilyen újságírás nagyobb felelősséggel jár, mint az utcán hallott vélemény folytonos újrafogalmazása, de ez nagyon is szükséges ahhoz, hogy egyszer már elinduljunk valami jó irányba.

Kiss János úgy véli, hogy „aki búvalbélelt, nem biztos, hogy legyőzött is. A vesztesre álló búvalbéleltsége pedig csak az első győzelemig tart!” Legyen igaza, de tartok tőle, hogy az első győzelem elérésének feltétele az, hogy egyáltalán elkezdjük rajta munkálkodni. Ehhez pedig hit kell, a hithez pedig egyebek mellett olyan sajtó is, amely ezt a hitet erősíti, nem pedig módszeresen összetöri, ahogy a mienk teszi.

Korunk 1992/6. 109–111.